

Kakania

I en alder hvor man ennå legger stor vekt på alt som har med skredder og frisør å gjøre, og gjerne ser seg i speilet, forestiller man seg ofte også et sted hvor man kunne tenke seg å tilbringe livet, eller i det minste et sted hvor det er stil over tilværelsen, selv om man føler at man personlig ikke ville sette særlig pris på å være der. En slik sosial tvangsforestilling har lenge vært en slags super-amerikansk by, hvor alt haster av gårde eller står stille med en stoppeklokke i hånden. Luft og bakke danner en maurtue som gjennomskjæres av trafikkårenes etasjer. Høybanetog, overflatetog, undergrunns-tog, menneskeforsendelser med rørpost og rekker av biler raser horisontalt, ekspressheiser pumper menneskemasser vertikalt fra ett trafikknivå til et annet; ved knutepunktene hopper man fra det ene bevegelsesapparat over i det annet, blir ureflektert suget opp og revet med av deres rytme, som mellom to løs-tordnende hastigheter danner en synkope, en pause, et lite gap på tyve sekunder, og veksler hastig noen ord med hverandre i denne generelle rytmens intervaller. Spørsmål og svar klikker inn i hverandre som maskindeler, hvert menneske har bare helt bestemte oppgaver, yrkene er konsentrert i grupper på bestemte steder, man spiser mens man er i bevegelse, forlystelsene er konsentrert i andre bydeler, og atter andre steder står tårnene hvor man finner sin hustru, familie, grammofon og sjel. Spenning og avspenning, aktivitet og kjærlighet holdes strengt adskilt med hensyn til tid, og avveies på grunnlag av omhyggelige laboratorieundersøkelser. Støter man under en

av disse aktiviteter på en vanskelighet, lar man simpelthen tingen fare; man finner nemlig en annen ting eller leilighetsvis en bedre vei, eller veien man overså, blir funnet av en annen; det gjør ikke noe, mens intet øder så meget av fellesskapets energi som den anmasselse at man er kallet til ikke å gi slipp på et bestemt personlig mål. I et kollektiv gjennomstrømmet av krefter fører enhver vei til et godt mål, så sant man ikke nøler og teller på knappene for lenge. Målene er kortsiktige, men også livet er kort; dermed får man et maksimum av resultater ut av det, og mer behøver ikke et menneske for å være lykkelig, for det man når, former sjelen, mens det man vil, uten at det går i oppfyllelse, bare forkvakler den; lykken avhenger svært lite av hva man vil – det det kommer an på, er å nå det. Dessuten lærer zoologien oss at en sum av reduserte individer meget vel kan danne et genialt hele.

Det er slett ikke sikkert at det må gå slik, men den slags forestillinger hører til de reisedrømmer som speiler fornemmelsen av den rastløse bevegelse vi bæres med i. De er overfladiske, urolige og korte. Gud vet hva det i virkeligheten blir til. Man skulle tro at vi hvert minutt har begynnelsen i vår hånd og burde legge en plan for oss alle. Hvis dette med hastighetene ikke huer oss, så la oss finne på noe annet! For eksempel noe meget langsomt, med en sløret bølgende, konkylieaktig hemmelighetsfull lykke og det dype kvigeblikk som allerede grekerne svermet for. Men slik er det slett ikke. Tingen har oss i sin hule hånd. Vi reiser i den dag og natt, og foretar oss alt mulig annet i den; vi barberer oss, vi spiser, vi elsker, vi leser bøker, vi praktiserer vårt yrke, som om de fire veggene stod stille, og det nifse er bare at veggene reiser uten at vi merker det, og kaster sine skinner foran seg som lange, famlende, krummede tråder uten av vi aner hvorhen. Og ovenikjøpet vil man jo om mulig selv høre til de krefter som styrer tidens tog. Dette er en meget uklar

rolle, og når man kikker ut etter en lengre pause, kan det hende at landskapet er forandret; det som farer forbi der ute, farer forbi, for annerledes kan det ikke være, men tross all resignasjon vokser en ubehagelig følelse seg stadig sterkere – en følelse av å ha ha reist forbi målet eller å være havnet på feil linje. Og en dag melder det desperate behovet seg: Stig av! Hopp ut! En hjemve etter å bli oppholdt, etter ikke å utvikle seg, etter å bli sittende fast, etter å vende tilbake til et punkt som ligger forut for feilpensingen! Og i de gode gamle dager, da det keiserlige Østerrike ennå fantes, kunne man i et slikt tilfelle forlate tidens tog, sette seg på et alminnelig tog på en alminnelig jernbane og dra hjem igjen.

Der, i Kakania, denne uforståtte stat, som senere er gått under, og som i mangt var forbilledlig uten å vinne anerkjennelse, fantes det også tempo, men ikke for mye tempo. Hver gang man i det fremmede tenkte på dette land, så man i erindringen for seg de hvite, brede, velhavende veiene fra fotmarsjenes og diligencenes dager, som gjennomskar det i alle retninger lik elver av orden, lik bånd av lys soldatdreil, og omslynget provinsene med administrasjonens papirhvite arm. Og hvilke provinser! Bre og hav fantes det her, karst og bøhmiske kornåkrer, netter ved Adriaterhavet, sitrende av sikadesang, og slovakiske landsbyer, hvor røken steg opp fra skorstenene som fra oppovervregte nesebor, og landsbyen krøp sammen mellom to små åsrygger, som om jorden hadde åpnet leppene en tanke for å varme sitt barn mellom dem. Naturligvis trillet det på disse veiene også automobiler; men ikke for mange automobiler! Man forberedte erobringen av luften – også her; men ikke for intensivt. Nå og da lot man et skip seile til Syd-Amerika eller Øst-Asia; men ikke for ofte. Man hadde ingen global økonomisk eller imperialistisk ambisjon; man satt i Europas midtpunkt, hvor de gamle verdens-akser krysset hver-

andre; ordene «koloni» og «oversjøisk» klang i ens ører ennå som noe fullstendig fjernt og uprøvet. Man utfoldet luksus; men absolutt ikke så overforfinet som franskmennenes. Man drev sport; men uten angelsaksernes narraktigheter. Man brukte enorme beløp på hæren; men allikevel bare akkurat så meget at man var sikker på å forbli den nest svakeste av stormaktene. Også hovedstaden var noe mindre enn de øvrige største byer i verden, men allikevel betraktelig større enn blott og bare storbyer. Og dette land ble på en opplyst, nesten umerkelig måte, som forsiktig skar bort alle spisser, administrert av Europas beste byråkrati, som bare kunne lastes for én feil: det oppfattet geni og genial foretaksomhet hos privatpersoner som ikke var berettiget til dette privilegium i kraft av høy byrd eller oppdrag fra staten, som nesevishet og formastelse. Men hvem vil vel rolig finne seg i at uvedkommende gir sitt besyv med! Og i Kakania var det dessuten alltid bare geniet som ble ansett som en grobian – aldri, slik det forekom andre steder, grobianen som ble regnet som geni.

I det hele tatt – hvor mye merkelig lot seg ikke si om dette sunkne Kakania! Det var for eksempel *kaiserlich-königlich*, og det var *kaiserlich und königlich*; én av de to etiketter, k.k. (uttalt ka-ka) eller k.u.k., tilkom her hver eneste ting eller person, men ikke desto mindre var det bare særlig innviede som i alle tilfeller sikkert kunne avgjøre om en institusjon eller et menneske skulle benevnes k.k. eller k.u.k. Det kalte seg på trykk Det østerriksk-ungarske monarki, og lot seg i muntlig tale betegne som Østerrike, det vil si: med et navn det som stat høytidelig hadde avsvoret, men bibeholdt i alle følelseslivets sammenhenger, som tegn på at følelser er like viktige som statsretten, og at forskrifter ikke er det samme som livets virkelige alvor. Ifølge forfatningen var det liberalt, men

ble klerikalt styrt. Det ble styrt klerikalt, men livsførselen var frisinnnet! I lovens øyne var alle borgere like – det var bare ikke alle som var borgere. Man hadde et parlament, som gjorde så gevaltig bruk av sin frihet at det vanligvis ble holdt stengt; men man hadde også en ekstraordinær fullmaktsparagraf, ved hvis hjelp man kunne klare seg uten parlament, og hver gang alle begynte å glede seg over eneveldet, bestemte kronen at nå skulle det allikevel igjen styres parlamentarisk. Slike tildragelser var intet særsyn i denne stat, og hit hørte også de nasjonale stridigheter, som vakte Europas nysgjerrighet og i dag fremstilles helt feilaktig. De var så heftige at de flere ganger i året fikk statsmaskineriet til å gå i stå, men i mellomaktene og statspausene kom man glimrende ut av det med hverandre og lot som om ingenting var hendt. Og det var da heller ikke hendt noe virkelig. Ikke annet enn at ethvert menneskes antipati mot ethvert annet menneskes bestrebelse – en antipati som i dag deles av alle – i denne stat tidlig hadde utkrystallisert seg og dannet hva man kunne kalle et sublimert seremoniell, som kunne fått store konsekvenser hvis ikke dets utvikling var blitt avbrutt før tiden av en katastrofe.

Det var nemlig ikke bare antipatien mot medborgerne som der hadde vokst til en fellesskapsfølelse – også mistroen mot ens egen person og dens skjebne antok karakter av en dyp selvsikkerhet. Man handlet her til lands – og det stundom inntil lidenskapens høyeste stadier og følgene av disse – bestandig annerledes enn man tenkte, eller tenkte annerledes enn man handlet. Ukyndige iakttagere anså dette som elskverdighet eller endog en svakhet i det de oppfattet som den østerrikske karakter. Men dette var galt; og det er alltid galt simpelthen å forklare det som skjer i et land med innbyggernes karakter. For en innbygger i et land har minst ni karakterer: en yrkes-, en nasjonal-, en stats-, en klasse-, en geografisk,

en kjønns-, en bevisst, en ubevisst og kan hende også en privat karakter; han forener dem i seg, men de oppløser ham, og egentlig er han ikke annet enn en liten fordypning i terrenget, utvasket av alle disse småbekker som sildrer inn i den, og så atter flommer over, for sammen med andre bekker å fylle en annen senkning. Derfor har hver jordboer også en tiende karakter, som ikke er annet enn de uoppfylt roms passive fantasi; den gir mennesket lov til alt, bare ikke dette ene: å ta alvorlig det som hans minst ni andre karakterer gjør og opplever; med andre ord nettopp ikke det som burde fylle ham. Dette rom, som man må medgi er vanskelig å beskrive, er annerledes på farve og form i Italia enn i England, fordi det det stikker av mot, har en annen farve og form; og likevel er det begge steder det samme: simpelthen et tomt, usynlig rom, hvor virkeligheten står som en liten byggeklossby, forlatt av fantasien.

I den grad dette overhodet kan bli synlig for alles øyne, var det blitt det i Kakania, og i så måte var Kakania, uten at verden visste det, den mest progressive av alle stater; det var den stat som nå på sett og vis bare avfant seg med seg selv; her var man negativt fri, bestandig fylt av følelsen av de utilstrekkelige grunner til ens egen eksistens, og ombølget av det ustedfunnes eller iallfall ikke ugjenkallelig stedfunnes store fantasi likesom av et pust fra de oseaner hvorfra menneskeheten er steget opp.

Es ist passiert – det er passert – sa man der når folk andre steder trodde det var skjedd all verden; det var et eiendommelig uttrykk, uten sidestykke hverken i tysk eller andre språk – et uttrykk hvis ånde gjorde kjensgjerninger og skjebneslag lette som dun og tanker. Ja, Kakania var, tross alt som tyder på det motsatte, kanskje allikevel et land for genier; og antagelig var det også dette som ble dets ruin.